

УДК 373.2.011.3-51(520)

Томашевська С.О.,*аспірант кафедри педагогіки і освітнього менеджменту, Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В.Винниченка, м.Кіровоград, Україна*

СПІВПРАЦЯ БАТЬКІВСЬКОГО ТА ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В ЯПОНІЇ

Стаття присвячена характеристиці основ духовно-морального виховання дітей в Японії крізь призму ціннісно-орієнтаційної діяльності батьківського та педагогічного колективів дошкільних навчальних закладів. Автор з'ясовує особливості морального виховання в Японії шляхом визначення й аналізу його пріоритетів, ідеалів, етнонаціональних джерел.

Ключові слова: сім'я, педагог, виховання, мораль, моральні цінності, моральний ідеал, етнонаціональна основа, «ідеальний японець».

Томашевская С.О. Сотрудничество родительского и педагогического коллективов дошкольных учебных заведений в процессе духовно-нравственного воспитания детей в Японии

Статья посвящена характеристике основ духовно-нравственного воспитания детей в Японии сквозь призму ценностно-ориентационной деятельности родительского и педагогического коллективов дошкольных учебных заведений. Автор выясняет особенности нравственного воспитания в Японии, путем определения и анализа его приоритетов, идеалов, этнонациональных источников.

Ключевые слова: семья, педагог, воспитание, мораль, моральные ценности, нравственный идеал, этнонациональная основа, «идеальный японец».

Tomashevskaya S.O. Collaboration of parents and teaching staff at preschool educational institutions in the process of spiritual and moral children education in Japan

The article devoted to the analysis of the basics of spiritual and moral children education in Japan through of value oriented activity of

parents and teaching staff of preschool institutions. The author explains the features of the moral upbringing in Japan, defines and analyzes its priorities, ideals, ethnic sources.

Key words: *family, upbringing, morals values, moral ideal, ethno-national basis, «perfect Japanese».*

Кардинальні соціально-економічні, геополітичні та культурні перетворення, що супроводжують сучасне суспільство, вносять значні зміни в усі сфери його життя, викликають руйнування колишніх цінностей і формування нових. Усі ці процеси безпосередньо впливають на сім'ю та підростаючі покоління. За тисячолітню історію свого існування людська цивілізація виробила норми особистісних і групових відносин, які забезпечували стабільність і її еволюційний розвиток. Та нині суспільство переживає духовну кризу, що проявляється в падінні моральності (прикладом цьому є зростаюча хвиля підліткової злочинності тощо).

Тому на сучасному етапі моральне виховання є однією з найважливіших проблем громадськості, – зворотнім боком шаленого прогресу XX – XIX століть. Культивуація морального зразка від покоління до покоління, як відомо, здійснюється в безпосередній соціальній практиці, тому визначальною тут є роль батьківського та педагогічного колективів, які найбільше оточують дітей дошкільного віку та здійснюють процес їхньої первинної та вторинної соціалізації. Але результат залежить не лише від власне вихователів (батьків, педагогів), а від усього суспільства, в якому живе та зростає нова людина, особливостей його духовної та матеріальної культури, традицій передачі народної мудрості, специфіки ціннісної орієнтації та виховання загалом. Надзвичайно цінним у цьому плані є досвід Японії, де моральному вихованню традиційно надається головна роль. Більше того, система морального виховання Японії перебуває під суворим контролем держави та навіть входить до списку обов'язкових навчальних предметів шкільної програми.

Значний масив цінної інформації теоретичного й оглядового характеру міститься в працях представників вітчизняної та зарубіжної педагогіки й філософії М.В. Богуславського, Є.В. Бондаревської, П.П. Блонського, В.В. Давидова, І.А. Колесникової, І.Б. Котової, Е.Н. Шиянова та інших видатних учених. При аналізі освітньої системи Японії, зокрема, виховної парадигми, доцільним є звернення до досліджень А. Аmano, Ю. Берндта, А.Н. Джуринського, Т. Сакаї, С. Судзукі, Т. Ямадзакі та інших дослідників.

Проблеми сімейного виховання торкалися В.В. Катарасов, П.В. Повет'єв, Н.П. Волкова, Т.Ф. Алексєєва. Широку характеристику морально-етичної сфери виховання здійснили Є.Р. Аметова, І.Д. Бєх, Л.М. Маценюк, І.Зайченко. Особливу цінність при вивченні означеної проблеми становлять праці американських і японських учених Д.Мет'юса, С.Спіджена, А.Хасімото, М.Хамабата та інших, які детально розкривають суть внутрішньосімейних взаємин у Японії та специфіку різних напрямків родинного виховання. Джерельною базою є також основні документи галузі освіти Японії, навчальні плани, програми та стандарти, розміщені на офіційному сайті Монбушо (Міністерства освіти, культури, спорту, науки і технологій Японії). Представлені дослідження підтверджують актуальність подальшого вивчення питання духовно-морального виховання підростаючих поколінь на основі досвіду Японії.

Мета статті: охарактеризувати особливості духовно-морального виховання дітей у Японії, шляхом визначення й аналізу його пріоритетів; дослідити специфіку виховного впливу батьківського та педагогічного колективів дошкільних навчальних закладів та аспекти їхньої співпраці.

Основою морального виховання є культурні норми та цінності, створені суспільством протягом періоду його функціонування та передані у спадок наступним поколінням. Зважаючи на величезну кількість підходів до визначення терміну «моральне виховання», не будемо вдаватися до їх перерахування. Зазначимо, що це система умов, засобів і методів формування в свідомості вихованців таких категорій моральності, як моральні норми та кодекс, почуття та переконання, потреби й ідеали, якості та звички. Моральність тут слід розуміти як відповідність учинків людини культурним нормам і моральним цінностям суспільства, до якого вона належить.

Вдаючись до аналізу японського національного простору, варто підкреслити, що тут процес морального виховання полягає у орієнтуванні особистості на усталені моральні цінності та формування у неї чітко визначених моральних якостей. До них належать: ввічливість і чемність, пошана та повага (до життя, членів сім'ї, вчителів, свого народу, держави, культури інших народів тощо), почуття боргу та відповідальності. Виховання ж підростаючого покоління є офіційним обов'язком сім'ї та навчально-виховних закладів, що виконується в тісній взаємодії та під контролем інституту держави [3].

Автор праці «Вивчення ціннісних орієнтацій японців» Хара Кемі наголошує на пріоритетності морального виховання в японських сім'ях та підкреслює унікальність родинної педагогіки в Японії. Традиційно головну роль у моральному вихованні відіграє саме сімейне оточення, що здійснює соціалізацію дитини та забезпечує її зв'язок із суспільством. З перших днів життя дитина завдяки спілкуванню з батьками та іншими членами родини пізнає моральні норми (чесність, справедливість, допомога іншим, повага, сумлінна праця та ін.), на основі прийняття чи неприйняття яких формується модель її поведінки.

Виховання в японській родині здійснюється на основі дотримання чіткої ієрархії залежностей: молодші залежать від старших і їм підкоряються, а разом вони залежать від суспільства, вище якого стоїть держава. Як бачимо, незважаючи на популяризацію, в переважній більшості країн світу демократичного ладу, в Японії досі існує власний уклад: хоча люди є вільними та рівноправними перед законом і один одним, вони вважаються однією великою родиною на чолі з главою держави та вбачають сенс свого життя у діяльності на благо всього суспільства. Виховання високоморальних підростаючих поколінь розуміється ними, як обов'язковий вклад у добробут майбутньої Японії.

До питання духовно-морального виховання японці підходять вкрай серйозно. Вони переконані, що ключову роль у формуванні моральності нової особистості відіграє власний приклад, тому велику увагу приділяють самовдосконаленню та намагаються ніколи не втрачати самоконтролю.

Величезна увага до самовиховання особистості, де основним засобом є праця та вольова концентрація, необхідні для досягнення бажаної мети, є відмінною рисою японської педагогічної думки. Засновані на етнонаціональних моральних цінностях принципи самовиховання та самовдосконалення нині є головними завданнями виховання в Японії XXI століття. В офіційних документах вони характеризуються, як напрямки та водночас засоби «підсилення смаку до життя» в рамках моральної ціннісної орієнтації, яка «відіграє вирішальну роль у формуванні людей, що володіють багатим серцем, розумом, здоровим тілом». Стимулювання батьками та педагогами бажання самовиховання та вдосконалення навиків саморозвитку супроводжують кожен крок дитини вдома та в садку, пронизуючи всю освітньо-виховну систему Японії [2].

Свідома дисципліна, що виявляється в неухильному дотриманні всіма родичами наявних правил поведінки в родинному колі та за його межами, чіткому й сумлінному виконанні кожним своїх сімейних функцій, а також традицій і ритуалів, якими насичене життя в Японії, формує у дітей уявлення про моральність на основі почуттів обов'язку та відповідальності.

Специфічною рисою процесу морального виховання в Японії є особливий стиль взаємин між батьками та дітьми. Традиційно для японської дитини до 6 років не існує заборон і обмежень в її діяльності на шляху до пізнання навколишнього середовища. Батьки переконані, що дитина сама повинна оцінити свій вчинок, визначити його доцільність, зрозуміти правильність або хибність, передбачити або хоча б усвідомити наслідки. Таким чином, малюкам надається можливість цілком самостійно на основі активного життєвого досвіду формувати власну моральність. З численними заборонами й обмеженнями діти зіштовхуються з шестирічного віку, зазнаючи за негативні (неприйнятні, аморальні) вчинки осуду чи цілковитого ігнорування, відчуваючи протиставлення своєї особи по відношенню до сім'ї [1]. Тоді їхні моральні погляди та переконання, зіштовхуючись з реаліями суспільно життя, проходять перевірку на відповідність загальноприйнятим принципам й ідеалам. У цей період головне завдання батьків полягає у поясненні одного з ключових принципів японської моралі: той, хто не поважає суспільство і не діє з ним заодно – «втрачає обличчя», а для японця немає нічого ганебнішого.

У сімейному колі дитина знайомиться ще з однією етнонаціональною рисою японської виховної системи: формування моральності й етики на основі закону п'яти «сталостей»: людяності, боргу, благочестя, мудрості, вірності, яких неухильно має дотримуватися кожен [5, с.33]. Поряд із вихованням зазначених якостей батьки й інші родичі в процесі буденного спілкування привчають дітей правильно виявляти – вчасно приховувати свої реальні почуття, бурхливі емоції. Згадаймо, що в Японії відверта демонстрація почуттів (чи то щира радість і захоплення, чи зневага та розчарування) вважалась виявом неповаги до оточуючих і співрозмовника передусім аж до кінця XX століття. Тоді молодь під впливом вестернізації почала поводитись більш відкрито та вільно на манер своїх західних однолітків. Але досі моральні канони японців вимагають проявляти стриману пошану в спілкуванні з родичами, учителями

та людьми, старшими за віком і статусом. Тому одним із важливих завдань батьків у процесі морального виховання є навчити дітей «правильно» виражати свої думки, почуття, емоції, дотримуючись принципу допустимості зовнішнього вияву.

Основи моральності, які формуються в дитячій свідомості зусиллями батьків та близьких родичів, розвиваються членами педагогічних колективів дошкільних навчальних закладів (дитячих садків двох типів: хокуен і ечієн). Педагоги виступають не так вихователями як координаторами діяльності дітей і продовжують процес морально-ціннісного орієнтування на основі вже знайомого нам принципу набуття власного досвіду. Так, наприклад, якщо діти в садочку не культурно поведуться за обідом чи не хочуть прибирати після себе речі, вихователі лише вмовляннями і поясненнями досягають бажаного результату, викликаючи при цьому в малюка почуття обов'язку та відповідальності, в крайньому разі – сорому.

Згадаймо, що ще в XX столітті цілковита турбота про дітей покладалась лише на сім'ї і була пріоритетним завданням жінки-матері. Виховання дітей вважалось «ікігаї» (тобто сенсом життя) для японки. Сучасне технологічне урбанізоване суспільство спричинило значне послаблення емоційного зв'язку матері-дитини в порівнянні з попереднім століттям. Проте поряд із можливістю здобути освіту та зробити кар'єру, з жінок не знімаються традиційні материнські обов'язки та відповідальність: педагогічний і батьківський колективи тісно взаємодіють в процесі ціннісного орієнтування дітей. Це зокрема виявляється в наявності груп матерів-волонтерів, які характерні для ечієнів (садочків для дітей непрацюючих батьків). Вони беруть участь у підготовці і проведенні розважальних і виховних заходів, часто відвідують заняття, різноманітні збори та змагання, ведуть разом з педагогами щоденники спостережень за розвитком і досягненнями дитини, навіть чергують на автошляхах і перехрестях поблизу навчально-виховних закладів [6, с.14].

Варто підкреслити, що японській нації та навіть освітній системі не властиве поняття «виховання» як таке. У «Законі про освіту» замість цього терміну вживають «ціннісна орієнтація». Тож і в інших нормативних актах (включаючи офіційну програму) зазначено, що метою підготовки в садку (до речі, як і в школі) є не виховання певних рис характеру та стилю поведінки, а ціннісне орієнтування дітей.

Повертаючись до досвіду діяльності садочків, зазначимо, що тут діти отримують важливі навички спілкування та взаємодії з іншими людьми (не членами родини); в процесі орієнтації на етнонаціональні моральні принципи, привчаються дотримуватися певної субординації взаємин, виражати та контролювати власні емоції при вербальному контакті зі співрозмовником чи невербальній взаємодії. Варто зазначити, що японським батькам властива надмірна лояльність до дітей (до 6 років для них не існує заборон і обмежень). Тому на педагогів покладається важливе завдання: навчити малюків поводитись в колективі та громадських місцях відповідно до вимог і норм суспільної моралі. Метою вихователів є не привчити дітей до бездумного послуху та суворої дисципліни (хоча дисциплінованість і організованість є суттєвими ознаками моральної вихованості та культури людини, наявність яких – це неодмінна передумова для опанування вміннями і звичками моральної поведінки), а навчити на основі власного свідомого бажання та розуміння виражати повагу та чемність до всіх без винятку оточуючих, як того вимагає японська традиція. Для реалізації даної цілі протягом всього періоду перебування дитини в садку педагоги значну увагу приділяють вихованню та практичній відшліфовці манер, знайомству з ритуально-церемоніальними аспектами життя японців. Батьки і педагоги тут, перш за все, виступають взірцем, який активно наслідується малюком [4].

Одним із принципів японської моралі є уникнення будь-яких конфліктів. Цей принцип був закріплений в японській морально-ціннісній системі ще в стародавній Конституції, яка зазначала, що головне достоїнство громадянина – вміння уникати протиріч. Формування «безконфліктної моральності» також відбувається в садках, адже тут діти взаємодіють з великою кількістю однолітків, що гарантує стовідсоткову вірогідність зіткнення інтересів. Тому перед педагогами стоїть завдання виховати в членів групи почуття колективізму та поваги щодо інших, а головне – навчити вирішувати конфліктні ситуації шляхом ввічливого спілкування і компромісу. Вихователі не вирішують дитячі проблеми взаємодії власними силами: у їхні сварки не прийнято втручатися, бо так діти вчаться жити в колективі. Дорослі з'являються лише тоді, коли ситуація загострюється. Вони присоромлюють дітей за сварливість і ті, боячись бути висміяними, швидко та мирно залагоджують конфлікт, не вдаючись до подібного вдруге [6, с.15].

Для кращого засвоєння дітьми моральних норм педагоги намагаються використовувати лише позитивні приклади, що ефективніше впливають на свідомість і не травмують її негативом. Створюючи під час гри різноманітні педагогічні ситуації, вихователі формують у дітей уявлення про обов'язки та їх розподіл (в групі, трудовому колективі, сім'ї, суспільстві в цілому), індивідуальну та колективну відповідальність за позитивні досягнення та негативні вчинки; принципи та норми моральної поведінки; спонукають бажання дітей відповідати характеристиці високomorальної особистості.

Кажучи про ідеал моральності, варто наголосити, що моральне виховання в Японії спрямоване не на досягнення рівня «ідеальної людини», що притаманно західній педагогіці, а на формування особистості «ідеального японця». Японці, як ніхто інший, розуміють потужність фактору менталітету та спираються на нього у всіх сферах життєдіяльності свого суспільства, в тому числі й у моральному вихованні. Серед офіційних державних документів існує «Опис ідеального японця», на засади якого орієнтуються батьки і педагоги – наставники молодого покоління. У ньому перераховані такі обов'язкові якості особистості:

1) якості персональні – бути вільним, розвивати індивідуальність, бути самостійним, керувати своїми бажаннями, мати почуття благочестя;

2) якості сім'янина – уміти перетворити свій дім в місце любові, відпочинку, виховання;

3) якості громадянські – бути відданим роботі, сприяти благоустрою суспільства, бути творчою людиною, поважати соціальні цінності;

4) якості громадянина – бути патріотом, поважати державну символіку, володіти найкращими національними якостями [5, с. 12].

Крім цього, «ідеальному японцеві» має бути властивий високий моральний рівень розвитку. Це людина відповідальна, яка керується «голосом совісті» (тобто загальнонародними принципами моральності). Тут же зазначається, що японська мораль не є суб'єктивним уявленням людини про добро та зло. Тому батьки й інші вихователі повинні одразу пояснювати дитині, які з її дій, вчинків, думок і уявлень є прийнятними, допустимими, моральними, а які – ні, та власним прикладом формувати життєву позицію маленької особистості, її моральну спрямованість.

Моральне виховання – це складний і багатогранний процес формування свідомої особистості, яка добровільно дотримується норм і цінностей суспільства, а також відзначається наявністю стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок, заснованих на ідеалах, нормах і принципах високої моралі.

Морально-ціннісна орієнтація розпочинається в сім'ї вдало поєднується з виховним впливом освітніх закладів, зокрема дитячих садків. У своїй діяльності педагогічний колектив садочків спирається на моральні основи, що прищеплюються дітям у родинному колі, адже саме сім'я здійснює першочерговий і найпотужніший вплив на молоде покоління.

Основи моральності в японців закладаються в ранньому дитинстві на основі етнонаціональних цінностей та принципу соціального успадкування, тобто вирішальної ролі батьківського прикладу у поєднанні з власним досвідом дитини. Слід підкреслити, що саме етнонаціональні моральні риси та цінності (самостійність, але не відірваність від колективу, здатність керувати власними бажаннями, безумовна відданість родині, роботі, нації, терпимість до людей і вміння за будь-якої ситуації підтримати і підкреслити авторитет оточуючих, здатність уникати конфліктів тощо) є основним напрямом виховного впливу та саме вони визначають моральну культуру японця як особистості.

Основою та єдиним правильним засобом морального виховання дитини японські педагоги та батьки вважають особистий досвід пізнання, що влучно характеризує особливості всієї системи дошкільного виховання.

Таким чином, діяльність педагогічного та батьківського колективів у процесі ціннісної орієнтації дітей здійснюється шляхом активного пізнання навколишнього світу, закладення норм групової свідомості та розуміння суспільної відповідальності; розвитку та культивування моральних почуттів і чеснот; передачі дітям національних моральних цінностей японського народу.

Список використаної літератури та джерел:

1. Аметова Є.Р. Про значення сім'ї у формуванні вільної особистості дитини / Є.Р. Аметова // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 2. – С.36-43.
2. Катасонов В.В. Семейное воспитание: традиции и современность / В.В. Катасонов, П.В. Повестьев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nirsi.ru/107>.

3. Офіційний сайт Міністерства освіти, культури, спорту, науки і технологій Японії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mext.go.jp/>

4. Павлова Т. Традиції і реформи в сучасній японській школі / Т.Павлова – К.: Арістей, 2010. – 85 с.

5. Степанишина А.И. Воспитание детей в Японии. / А.И. Степанишина. – СПб.: Волна, 2008. – 190 с.

6. Томашевська-Прядун С.О. Роль батьківського та педагогічного колективів дошкільних навчальних закладів у процесі виховання дітей в Японії / С.О. Томашевська-Прядун // Наука. Теорія і практика. – Познань, 2012. – С.13-18.